coꝛ ⁊cōdecet ⁊ cōdelectet. Inoꝛdinati vero eſt animi etiā in exterioꝛibꝰ oꝛdinē nō curare: ⁊ tñ oꝛdinatiōis exterioꝛis religio/attentionem excitat et affectū.

¶ De altaris miniſterio curando. Ca. xvii.

Altaris miniſteriū ob reuerentiā coꝛpoꝛalis ꝑſentie ſaluatoꝛis/mūdicite/reuerētie/diligētie/ honeſtatis et circūſpectiōis ſtudiū ſpeciale requirit Mundamini ait ꝓpheta q̄ fertis vaſa dñi. Haud dubiū hoc eſt de miniſtris altaris conuenienter itelligi q̄bus ſpūalis ⁊ coꝛꝑalis mūdicia eſt habēda. Spūalis vt nullꝰ de pctō cōſciētiaꝫ habens leſam vł ſomno pollutꝰ nocturno ad tāgēduꝫ ſacra vaſa vł ad miniſtrādū āteq̄ꝫ fuerit cōfeſſꝰ accedat. Nec dꝫ celebraturꝰ cōfeſſionē priuataꝫ que āte celebrationē de quotidianis offēſis fieri cōſueuit: vſqꝫ ad altare deferre Coꝛpoꝛalē quoq̄ꝫ mūditiaꝫ requirit coꝛꝑalis ꝑñtia ſaluatoꝛis. Idcirco miniſtri altaris nō ſoluꝫ añq̄ꝫ ſe ad miniſtrādum induāt verūetiā poſtq̄ꝫ fuerit oīno ꝑati expeditis cōmunibꝰ ad calicis miniſteriū acceſſuri ſua iterum lauēt manus. Hoc ei ſemꝑ debēt cauere cautiſſime ne cōibus manibus aut cū manicis ſuis vel poſt immediatū eoꝝ cōtactū calicē aut q̄ ad ipꝫ pertinēt pannos: vel coꝛꝑalia tangant: ſed ſi lineam tunicā quā rochetū vocāt vel ſuppelliciū cū ſtrictis manicis vel altū aliud nō habuerint idumētuꝫ calicē ꝑparāduꝫ et i fine miſſe plicādū ſacerdoti relīquāt. Reuerētiā debēt miniſtri altaris tā ad ſacerdotē q̄ꝫ ad miſteriū ⁊ res etiā de ꝓpiquo ad ipꝫ miniſteriū ꝑtinētes hr̄e. Circa ſacerdotē: vt qñ ſecum altari aſſiſtunt ꝑ aliquātulū capitis iclinationeꝫ ⁊ ſui elōgationē a deo. ac per humilē debiti exhibitionē officii reuerētie ſignū oñdant. Si vero ſederit et ipſi tm̄ in

ſuperpelliciſ/ſfuerint nequaq̃ iuxta ipſum in ſedili-
bus videlicet coequalibus ſedi eiꝰ. ſed ad ſcabellum
eius potius ſi aptus fuerit locus vel alibi ſedeāt. Ve-
nerentur eum decoro vt conuenit comitatu et maxi-
me quando ſe vertit ad populū/ei aſſint quem vbiq̃
vt in officio. ſic et eo expleto in veſtiarium reuerten-
tem deducant. vt acies ordinata ad altare. Deinde
ſi opus fuerit reuerſuri. ¶ Miniſterio reuerentiam
exhibent/ſi motu debito et habitu ipſi miniſterio con
uenienti aſſiſtāt et miniſtrent. Aliter ei non ſine no-
ta irreuerētie miniſtratur vt ſi quis quāuis dyaco-
nus vel ſacerdos in ſuperpellicio ad miſſā miniſtrās
corꝑalia ſuꝑ altare preſente ſacerdote veſtibꝰ ſacris
induto replicet aut componat. Si q̄s nō habēs ſuꝑ
pelliciū cōſtrictis manicis vel aliud ydoneū indumē
tum corporalia vel calicē tractare aut panem ⁊ vi/
num in cōi habitu preſumat. Si quis hoſtiam in cōi
eligat loco: vel electam reponat/q̄ i pixide manu ſua
mundiſſima ē potiꝰ eligenda: et electa ſuper patenā
ipſa ȝ vel ſuper corporalia decētius reponēda. nec au
diendi ſunt illi qui ad menſā dn̄i nō aliam q̄ mēſam
corporis curant mundiciam ſuper pannos q̇ libris
ad ſecretarum vel pallarum cuſtodiam ſupponūtur
calicem paſſim vel conſecrandam hoſtiam reponen-
tes. ¶ Singularem hoſtie cultū ſingularis decet mū
dicia. Ad res quoq̃ neceſſarias vt ſunt corꝑalia pā
ni calicis ipſe calix ⁊ miſſale eſt reuerentia adhiben
da quam mūdicie ſtudiū maxime probat. Huius in
tuitu pannus omnis ſuſpectus aut quē color ipedit
ablui a corporalibꝰ arcetur et calice. In pixidibꝰ ho
ſtiarū mūdiſſimꝰ ſacculus lineus hoſtias contineat
Siliter et calices mūdis ſacculis lineis iuuoluātur

Quiſqʒ ergo ad altaris vtenſilia ſacra reuerentiaʒ
mundicie curat circa ipſa operioſus ſtudeat. ¶ De
cōibus libris ſi quos aliqn̄ ꝑpter officium ĩ euitabi
li forte neceſſitate cogente. ponit ſuper altare contin
git: omnino caueant ne corporalia vel pānos calicis
aliquando tangāt. Cū corꝑalibus vel calicis ipſius
mapula nunꝙ labia vel oculos tangant deuotionis
alicuius obtētu. Calix cū ſumma tractetur mūdicia
qn̄ de loco ad locū deferꝉ non ſuper librū aut veſtimē
tum: ſed alte in manu mūdiſſima vel repoſitorio por
tetur extra repoſitoriuʒ ipm̄ preterꝙ ſuꝑaltare vel
in alio loco mundiſſimo teneatur. Miſſale in loco re
ponaꝉ honeſto et ſi nōnunꝙ illud extra eccl̄iam vel
al̄s ꝙ ad miſſam teneri cōtingat: panno aliquo mū-
do preter ſuam camiſiam iuoluatur. Deniqʒ reueren
tia eſt miniſterio habitus: cura mundicie et in execu
tione maturitas habeātur. Reuerētia ſimul et cau-
tela mundicie cōmunes corꝑis veſtes prohibent ab
altari. Et ſi in his pluriū opponas ineptias. hʒ emu
los plurimos vicium. rariſſimos diſciplina. Non a
pluribus ſed ad honeſtioribus forma ſumenda eſt.
Ad hoc taʒ celebrās ꝙ miniſter circa officiū ſuū ma
gnam debent diligentiaʒ adhibere. Sacerdos quidē
circa promiſſionem dicendorum et agēdorū in miſſa
ne defectum faciat. In dicendis: formam ordinis et
celebrando poſtponens aliaʒ auctoritate ſua ītrodu
cat. Oblatiōi calicis aquā ipe īfūdat: quod a nullo
ſine ipſius iuſſione eſt preſumēdum. Debet etiā cir-
ca cuſtodiam mūdicie manuum et pānorum eſſe intē
tus. Manuuʒ / vt eas ad tangendum communia vel
carnem nudā, ſiue ī facie ſiue alibi nō apponāt niſi
eas ꝯtinuo lauaturus Pānoꝝ vt nūꝙ ad idumen

ta ſacerdotalia maxīe ad infulā nares emungat: vel
aliter ea quoquo deturpet. ¶ Miniſtris vero diligen
tia debet eſſe circa ea que neceſſaria ſunt celebranti
et circa munditie cuſtodiam ac cōſeruationis vaſoꝝ
et pānorū pertinentiū ad altare. Miniſtroꝝ eſt vt ꝑ/
induti celebraturū cū diligētia ꝑparent: eiuſqꝫ indu
menta poſt officium plicent: et q̄ ipſi ſacrū miniſteriū
exequēti oportuna fuerint/hora/tempore et loco cō-
gruis offerāt. ¶ Nunqꝫ ad miſſaꝫ priuatā legēdi vł
orādi grā ſolo vel ſedibus ſe totaliter ꝓſternāt: nec
latitent poſt cortinas: ſꝫ palā corā altari: non tñ a la
tere celebrantis aſſiſtāt verſus eū circa quē tūc ocul9
debet eē aſpectū quaſi continue directuri: nō tñ i fa-
cieꝫ ei9 maxime poſt canonis īceptionē ītendāt. Nec
ei ꝑſertim a parte libri nimis appropriēt/aut circa ip
ſum aliquē tumultū faciāt. ¶ Sūma q̄etis trāquil-
litas eſt neceſſaria celebrāti. Vaſa et pannos munde
tractent apd̄ eos ⁊ teneāt. Si pānus calicis ad ter-
rā ceciderit nullo modo āteqꝫ lot9 fuerit iteꝝ calici
apponat. Circa finem miſſe calicē plicaturi/ipſuꝫ cū
aqua poſt vinum recenſiāt ne pānos inficiat adherē
tes. Nūqꝫ ſuper altare vinū et aquā ad mūdationeꝫ
vel alias ſi vitare poterint miniſtrent. Si tamē ob in
curiā ſacerdotis oporteat ſubtus ampulas que vinū
et aquā continēt manū ad retinēduꝫ guttas ne ſuꝑ
altaris pannos cadere poſſint apponāt. Suꝑ quos
etiam pannos nec ipſe reponende ſunt ampulle. Ad
huc dꝫ q̇ miniſtrat ad miſſā ſuper pelliciū ſi habuerit
cōſeruare ne cū eo aliquatenus nares emūgat: vł ſu
dores a facie vel al's vndecūqꝫ detergat: nec ipſi9 ma
nicas maxime ad puluerē ſuꝑ ligua/lapides vł ſuꝑ
terrā exponat. Quod tñ ſi nonnūqꝫ per aliquoꝝ ne-

gligentiam accedit/cauere debent ne corpalia cali-
cem aut pãnos eius/cũ ipſius ſuperpellicii manicis
tãgant. De aliis indumẽtis quotiens ea plicant ſol-
licite caueant ne vnq̃ manice terrã tangant. vl' vſq̃
ad ipſorum veſtimentorũ fimbrias deſcendere pmit-
tantur: ſed ſiue tunice linee: ſiue quecunq̃ alia indu
menta plicantur manice ſemper longe a fimbriis col
locentur. ¶ Debẽt iterũ miniſtri altaris propter va
ſorũ et veſtiũ vt dictũ eſt. conſeruationem attendere
ne calicẽ quãdo reponũt ſtricte ligent: quia ſepe per
hoc deterioratur non modicum/et paulatim obrutus
conquaſſatur. ¶ Vaſa quoq̃ altaris et veſtilia i lo-
cis ſuis diligenter vt cõuenit preparata reponãt. Ve
ſtimenta etiã plicare nõ negligãt & aptare niſi p ali
quo celebraturo ea quis dimitti requirat. Sed quid
hor expreſſionib9 immoror? In omnib9 eni que mini
ſterium dei cõtingũt/ſpeciali nimirũ diligẽtia opus
eſt. Si agẽdis miniſteriis terreni regis ſtudioſiſſimã
hoies curã impendũt/quãtũ putas eterni regis mi-
niſterijs impendendã? Certũ ſi miniſtri altaris intẽ
dere debẽt honeſtati multo amplius tñ per omnẽ mo
dũ ſacerdotes qui celebrant. Poſtq̃ ergo fuerint ve
ſtibus ſacris induti/cum magna debent maturitate
incedere. Et precipue cũ altari aſſiſtunt/grauitatem
in motu & geſtibus laudabili curioſitate ſeruare. Nũ
quam genuflexuri q̃diu ſacerdotali caſula ſunt idu
ti niſi temporibus ab eccl'ia inſtitutis. ¶ Super al-
tare quoq̃ ſe nõ appodiẽt inhoneſte nec man9 ſuas
hac et illac inordinate deducant. ¶ Cũ ſe vertũt ad
populum non erigant oculos vt videant aſſiſtentes.
¶ Deniq̃ circũſpectos decet eos eẽ ſpecialiter circa
corpalium diſpoſitionem & cuſtodiã: circa calicis col-

lationē circa dominici corporis ꝯſecrationē ſangui-
nis ſuſceptionez et mūdationis induſtriaz. ¶ Circa
corporalia vt ipſis ſup altare replicatio vſqꝫ ad an-
teriorē ipſius altaris orā ſit ſpaciū ꝯpetēs ne ſup ea
dez man⁹ ſuas aut manicas idumēti teneāt. ¶ Calicē
añ oblationē ſup corpalia nūq̄ ponāt. ſicut poſt ob-
lationez fieri conſueuit. ſed ipſuz vſqꝫ ad oblatiōis
temp⁹ ad corporaliū teneāt latus. ¶ Circa cōſecra
tionez inter cetera ſolerter prouideāt vt cum hoſtia
fuerit conſecrāda ita pax̄ et caute in pricipio eam
leuēt quaſi ſcutū ſibi de manibus (de preſſo aliquatu
lū pollice) facientes. vt ſi fieri poteſt ante conſecratio
nem a circūſtantibus videri non poſſit ne a ſimplici
bus adorēt. qui qñ citius eam viderint in manibus
ſacerdotis incaute nondum cōſecratā adorāt. ¶ Cū
autez cōſecratio fuerit conſummata hoſtiā ſine mo-
ra notabili duab⁹ manibus q̄ntum expedit: vt ab hoī
nibus poſſit videri cuz omni reuerentia eleuantes tā
in eleuando q̄ in reponendo debitam maturitatem
ſeruent: ne poſt vel ante eleuationem oſculetur ean-
dez. ¶ Si ſup altare viaticum celebrāt cōſecratiōez
facturi manū cū hoſtia conſecranda ſup ipſius alta-
ris viatici lapidem teneāt: ne fiat conſecratio iuxta
et non ſupra ipſum. ¶ Circa ſūptionez calicis caue
ant ne ipſuz ſumendo vel calicē exguttādo per nimi
am extractionez tumultuz quemdaz vel ſibillū cum
labijs faciant: aut poſt ſumptionem digitos lābant
¶ Erit etiam tutum ſi dum ſanguinem ſumunt calicē
tenētes cum dextera decenter et patena cuz ſiniſtra
ſupponant ſanguinem ſi quid effundi cōtingeret re-
cepturā. ¶ Sup quā ſi frangi corpus dñi cum aut re-
poni contingat ipſa deniqꝫ vino et aqua vl' altero il-

lorum ſufficienter debet infundi. ¶ Incongruum ſi
indignum vt patena poſt chriſti corpus ſanctiſſimuz
cōi tacti pateat non mundata et rebusquibuſlibet li
cet mundis ſine differentia exponat: Si ſentis aliter
credo vt poſt patene vel calic aut corporalium tactū
non ſunt manus communicande communibus ante
factam poſt tactum huiuſmodi lotionem. ¶ Si cali=
cis petatur mundatio pro infirmis primam nullate
nus aut ſecundam perfuſionem exponant. ſed prius
ſemper mundationibus ſolitis perfectis aliis denuo
vinū calici apponātur petantibus indulgendis.

¶ De diſciplina circa ea que ad
corpus ſunt. Ca. xviij.

Habito de diſcipliā circa ſpūalia ſeqtur de ipſa
circa corporalia. Et primo circa ea que i nobis
ſunt. Secundo circa ea que extra nos ſunt. Reſpectu
eorum que in nobis ſunt. Primo videndum eſt de di=
ſciplina reſpectu totius corporis q̃tuz ad geſtum
¶ Secūdo reſpectu partium corporis q̃tuz ad actū
Et primo reſpectu lingue q̃tuz ad duo opera natu=
re in quibus congruit officium lingue ſcilicet quan=
tum ad loq̄lam et guſtū. Sc̃do reſpectu manuum vt
in exercitio manuali. Tertio reſpectu pedum vt in
inceſſu. Quarto reſpectu membrorum oīm q̃tum ad
aliqua ipſorum officia. ¶ Deinde circa ea que extra
nos ſunt. Primo quantum ad ea de prope vt eſt ve=
ſtis et habitus. ¶ Secundo q̃tuz ad ea que de lōge
vt ſunt officine.

¶ Primo de diſciplina in geſtu. Ca. xix.

Circa diſciplinam in geſtu (qui modus et figu=
ratio mēbrorum et corporis dicitur) duplex eſt
cuſtodia adhibenda. ¶ Prima eſt vt vnum mem=